

„A GYERMEK” CÍMŰ LAP TÖRTÉNETE 1907–1919 KÖZÖTT

Magyarországon a századfordulón és az azt követő első években egyre erőteljesebben jelentkezett az igény az értelmiség és a néptanítók széles körében az oktatásügy reformjára, az elavult iskolarendszer, a hagyományos tanítási módszerek megváltoztatására. A herbartianus felfogással szemben terjedtek Claparède, Dewey tanai, és kialakulóban volt egy új tudományág, a gyermektanulmányozás, így nálunk is az érdeklődés középpontjába került a gyermek. Mivel lerombolták az addigi képet, hogy a gyermek a felnőtt kicsinyített mása, szükséges volt a tudományos kutatások feladatává tenni a gyermek testi és lelki fejlődésének vizsgálatát, s ezzel megteremteni egy újfajta gyermekszemléletet.

Magyarországon az ilyen irányú kutatásokat a Magyar Gyermektanulmányi Társaság kezdeményezte, támogatta, s fogta össze hivatalosan 1906-tól.¹ A M. Gy. T. alapszabályának „A társaság célja és eszközei” alcímű 4. §-ban a következőket tűzi ki maga elé: „A társaság célja, hogy a gyermekek tanulmányozásának ügyét hazánkban felkarolja, a gyermektanulmányozást tudományosan művelje, s a tanulmányok eredményét főként a nemzeti nevelés számára értékesítse, tovább, hogy a gyermekszeretetet minden körben általánossá tegye, mélyítse az egyesek és a társadalom érdeklődését a gyermekek életjelenéseiről, felkeltse s ébren tartsa. A társaság a vizsgálódásokat a rendes és rendellenes fejlődésű gyermekeknek mind testi, mind lelki életére egyaránt kiterjeszti.”²

A Társaság vezetősége már az első pillanattól kezdve szükségesnek érezte, hogy saját lapja, olyan orgánuma legyen, melynek segítségével szélesebb körökkel is megismertetheti a gyermektanulmányozók kutatási eredményeit és a külföldi kísérleteket, s minél több lehetősége legyen az előfizető tanítók és szülők figyelmét felkelteni a gyermek iránt. Már 1904-ben felmerült az a gondolat, hogy saját lapjuk nem lévén, alkalmi kiadványokat publikáljanak egyes témákról, de anyagi okok miatt ezt a tervet nem tudták megvalósítani. 1905-ben is sikertelen tárgyalásokat folytattak az Athenaeum nyomdával, majd 1906-ban külön bizottságot hoztak létre, melynek feladata egy saját szaklap kiadása volt. A megoldást a Gyermekvédő Liga segítségével jelentette 1907-ben, megengedték, hogy a Gyermekvédelmi Lap mellékleteként megjelenhessen a M. Gy. T. lapja, A Gyermek.

Végre tehát megnyílt a lehetőség a publikálásra, igaz az első évben még csak összesen 110 oldalon, de a megoldhatatlannak hitt nehézségek megszűntek, s A Gyermek első száma az 1907-es március 31-i húsvéti számban jelent meg mellékletként. Kezdetben

¹1903 márciusában megalakult a Gyermektanulmányozási Bizottság Teleki Sándor elnökletével, majd ez a bizottság 1906. február 21-én alakult át Magyar Gyermektanulmányi Társasággá.

²A Magyar Gyermektanulmányi Társaság Alapszabályai. Bp. 1906.

havonta 1 ívnyi terjedelemben adták ki július és augusztus kivételével. A lap fejlécén közölték a közreműködők és szerkesztők neveit: gróf Teleki Sándor, báró Babarcsi Schwarzer Ottó, Bárczy István, Náray Szabó Sándor elnökök, Nagy László felelős szerkesztő és Berkes János, Grósz Gyula, Pekár Károly, Ranschburg Pál szerkesztő bizottsági tagok.³

A lap alapvető célkitűzése kezdetben még csak az új bontakozó tudomány, a gyermektanulmány népszerűsítése, még az első számban megjelenő Náray Szabó Sándor tollából származó ismertető cikk is meglehetősen általánosan fogalmaz: „Hogy A Gyermekek című ezen új szaklapnak milyen legyen az iránya, azt előre kijelölni bajos volna anélkül, hogy a tanulmányozást ezáltal korlátok közé ne szorítsuk. A tanulmányozásnak nagyjában pszichológiai alapon kell indulnia, hogy a lélek-életteni bűvárlatokból biztos alapon mozgó következtetéseket vonhassunk le a gyakorlati életre”.⁴

Kezdetben a következő volt a lap szerkezete: a) értekezések, b) a gyermektanulmányi mozgalom hírei bel- és külföldön, c) könyvismertetés és lapszemle, d) karcolatok a kisgyermekről.

A lap változatos témákat érintett, szerzőgárdája is sokrétű. Van közöttük szemész-főorvos egyetemi tanár, polgári iskolai tanár, gyógypedagógiai intézeti igazgató, tanítóképző intézeti tanár és a későbbi számokban sok tanító, ill. óvónő is.

A lapban első helyen közölt értekezések közül idézünk néhány címet, hogy illusztráljuk az első két évfolyam gazdag témaválasztását:

A gyermek erkölcsi élete. A gyermekek öngyilkossága. A gyermek rokonszenvi érdeklődése.

A második rovatban, a „gyermektanulmányi mozgalmakban” minden fontosabb eseményről tudósítanak. Kiemeljük, hogy 1919-ig szinte nem volt olyan jelentősebb külföldi kongresszus vagy tanácskozás, ahol magyar tudósok ne vettek volna részt előadóként, később még díszelnökként is. Az első két évfolyamban állandó figyelemmel kísérik a külföldi eseményeket, például részletesen ismertetik az 1906-os berlini gyermektanulmányi kongresszuson elhangzott előadásokat; bemutatják a belga gyermektanulmányi társaság működését 1904–1906 között.

Ebbe a rovatba tartozik a társaság egyes szakosztályainak, az elsőnek megalakult kísérleti pedagógiai osztály és az adatgyűjtő osztály éppen folyó munkáinak, kísérleteinek ismertetése, s számos esetben az olvasóközönség bekapcsolása ebbe a munkába. Ez legkézenfekvőbb az adatgyűjtő szakosztály feladatainak megvalósításánál, mert egy-egy téma vizsgálatánál (pl. a gyermeki érdeklődés) nagyarányú országos kérdőíves adatgyűjtésbe kezdenek az újság előfizetőinek segítségével, s az erre beérkező több ezer adatot dolgozzák fel és értékeli tudományos szinten. A később megalakuló szakosztályok: pedagógiai (1911), gyógypedagógiai (1912), jogi (1913).

Ebben a munkában végig aktív és alapvetően fontos szerepet játszanak a lap előfizetői, elsősorban a néptanítók és óvónők, akik az újságban közölt kérdőíveket az ott meghatározott módon kitöltetik tanítványaikkal az ország különböző iskoláiban, s megküldik azt a lap szerkesztőségébe. Ezzel folyamatosan olyan széles körű adatfelvételi lehetőséget biztosítanak a szakosztálynak, ami másképp az akkori viszonyok közt elképzelhetetlen lett volna. A lap ezt a gyakorlati munkára ösztönző profilját végig megőrzi, s ez jelentősen megnöveli értékét mint tudományos szaklapét, mert ezáltal túllépi csupán ismeretterjesztő feladatát. A legelső adatgyűjtési felhívás már a II. évfolyamban megjelent, s a közölt kérdőív 11 kérdés alapján vizsgálta a 8–18 éves gyermekek érdeklődési körét. A tanítók és tanárok számára részletes módszertani útmutatást is adtak a felmérés elvégzéséhez.

A könyvismertetés rovatban hazai és külföldi pszichológiai, orvosi és később a lassan egymás után megjelenő gyermektanulmányi műveket ismertetik. Ezeket nagyon gyakran nem szerkesztőségi tagok, hanem tanítónők írják, így ez a rovat is sok lelkes érdeklődőt kapcsol be az érdemi munkába.

³ A Gyermekek 1907. 1. sz.

⁴ Náray Szabó Sándor: Egyesült erővel. A Gyermekek 1907. 3.

A Lapszemle címszó alatt több német újságból, s a Stanley Hall szerkesztette amerikai Pedagogical Seminaryből, később osztrák lapokból is fordítanak vagy csak kivonatolnak egy-egy rövidebb cikket. Ezek témája már nagyon széles skálán mozog, és sokszor nem ütik meg a tudományos színvonalat, inkább gyerekekkel kapcsolatos érdekességekről, rendkívüli esetekről szólnak.

A d) pontban jelzett rovatba bármelyik olvasó küldhet gyermekről szóló kis glosszát, anekdótát, történetet, melyet Apróságok a gyermek életéből cím alatt közölnek a lap utolsó oldalain.

Bár a lap 1907-től 1909-ig a Gyermekvédelmi Lap mellékleteként jelent meg, mégis már megindulásakor jelentős sikereket könyvelhetett el, mert már az első évben számos ismert jelentősebb szaklap átvette cikkeit (Magyar Pedagógia, Népművelők Lapja, Néptanítók Lapja).

*

1909-től A Gyermek már önálló folyóiratként jelent meg. A lap külsejében és belső tartalmát tekintve is jelentős változáson ment át. A túl terjedelmes újságdolalak könyvoldallal méretűre csökkentek, s ez a praktikus változtatás csak előnyt jelentett, ha figyelembe vesszük, hogy az eddigi 110–180 oldallal ellentétben ez évben már 416 oldalt tesz ki a 10 szám, s ilyen terjedelmes kötetet csak könyvalakban lehet megfelelően kezelni.

Az önálló lap tartalmában is nevezetes újításokat hajtottak végre. A legjelentősebb a kétnyelvű melléklet megjelenése, melyet még 1908 decemberében szavazott meg a választmány. A lap „minden száma az előző szám tartalmát német és francia nyelvű kivonatokban közölte. Ennek igen kedvező eredménye és hatása volt mind nemzeti, mind kulturális szempontból... Ezzel bekapcsoltuk a magyar eredményeket a nemzetközi eredményekbe, s összehasonlításra becses anyagot szolgáltatunk!”⁵

Kialakult a lap végső beosztása, főbb rovatai, melyek hat alkalommal bővülnek 1919-ig egy-egy újjal.⁶

A rovatok sorrendjét ezután minden számnál, s az évi összesítő tartalomjegyzéknél is betartják a következőképpen: értekezések, könyvismertetés, lapszemle, gyermektanulmányi mozgalmak, külföldi szemle, apróságok a gyermek életéből, német és francia melléklet.⁷

Az önállósult lap jelentősen megnövekedett terjedelme már sokkal nagyobb lehetőséget biztosított hosszabb lélegzetű tanulmányok közlésére, s egyre több tudományos cikket jelentetnek meg statisztikai táblázatokkal, képekkel, grafikonokkal illusztrálva.

A jelentősebb értekezések közül megemlítjük 1909-ből *Nógrádi László* gimnáziumi tanár cikkét „*Adatok a gyermek egyéniségének lélektanához*” címmel. Ez az első cikk, melyhez már két illusztráció is van, de jelentőségét főleg az növeli, hogy már Binet-módszerrel végzett egyéniségvizsgálatot 692 tanulón, s e kísérlet alapján írta meg cikkét.

⁵ Ballai Károly: A Gyermek első 10 évfolyamának története. A Gyermek 1917. 454.

⁶ A később indított rovatok: Tanácskozó (1911–1913), Pedagógiai törekvések (1912-től), Jog és védelem (1913-tól), Gyógyító pedagógia (1916-tól), Gyermekirodalom (1916-tól), Kísérleti pedagógia (1917-től).

⁷ Ekkor még nem tüntetik fel a rovatvezetőket, csupán azt tudhatjuk meg, hogy a külföldi szemlét Perényi Irén tanítónő, a német mellékletet Szidon G. Károly tanár, a franciát Martos Ágostné tanítónő írja. A III. évfolyam a folytonosság fenntartását hangsúlyozza, amikor első számában közli az előző két év alatt megjelent tanulmányok tartalomjegyzékét.

A lap a tudományos és a társadalmi élet legkülönbözőbb területeiről szerez támogatásokat. Jól példázta ezt a publikálók egyre gazdagodó tábora. A következő évfolyam tudományos értekezéseinek szerzői közül megemlítjük *Balogh Jenő* büntetőjogi egyetemi tanárt, későbbi igazságügyi minisztert, *Mosdóssy Imre* királyi tanfelügyelőt, a későbbi megalakuló Új Iskola lelkes pártfogóját, *Kemény Gábor* tordai gimnáziumi tanárt, és *Máday István* főhadnagyot, aki Nagy László érdeklődéséhez kapcsolódva empirikus módon vizsgált több száz diákot.

A lapszemle a III. évfolyamtól kezdve végig alapvetően két külföldi szaklapra támaszkodik, egyik a Meumann szerkesztette *Zeitschrift für Experimentelle Pädagogik*, a másik az amerikai *Pedagogical Seminary*.

A külföldi szemle abban tért el a lapszemlétől, hogy nem tudományos szaklapokból, hanem napilapokból vett át egy-egy színesebb hírt, és dicséretes, hogy mindig viszonylag gyorsan közölték ezeket.⁸

Az első önálló év után a lap messze túlszárnyalta a Társaság hozzá fűzött reményeit. Az 1909. évi munkáról szóló titkári jelentés a Társaság sikereit egyértelműen a lapnak tulajdonította. „Mi a társaság azon erőteljes fejlődéséért, mely úgy az országos szervezkedésben, ti. fiókkörök alakításában, a tagok számának hatalmas gyarapodásában, valamint a gyermektanulmányozás ügye iránti lelkesedésben nyilvánul, egyenesen a lap érdemének tekintjük, amely folyton gazdagodó tartalmával és terjedelmével beváltotta azon reményeket, amelyeket az önállóan megjelenő közlöny kiadásához hozzáfűztünk, annál is inkább, mert nagyarányú országos szervezkedésünk épp a lap önállósulásával esik egy időbe”.⁹

A külföldi egyre növekvő érdeklődésére való tekintettel elhatározták a német és francia nyelvű függelékek terjedelmének növelését s az 1910. évi 6. számban már 12 és fél oldal az idegen nyelvű melléklet a korábbi 5–6 oldallal szemben.

De rövidesen veszélybe került a lap megjelenése. 1909 őszi hónapjaiban a lap nem jelent meg, s decemberben egy összevont 7–10. számmal próbálták fenntartani a folytonosságot, bár súlyos anyagi nehézségekkel küzdöttek. A lap kiadási költsége ugyanis példányonként egy évre 7,80 Kr-t tett ki, s ezt 4 Kr-ért adták. A Társaság a csőd elkerülésére 1911. január 1-től felemelte 4 Kr-ról 8 Kr-ra az előfizetési díjat és kérte az olvasókat, hogy segítsenek új előfizetőket toborozni. Hogy a szerkesztőség tagjai mennyire szívügyüknek tekintették a lap kiadását, s ezzel a gyermektanulmányi eszmék terjesztését, azt az is bizonyítja, hogy Nagy László, Ranschburg Pál, Grósz Gyula a deficit enyhítésére lemondtak szerkesztői díjukról, s ezen felül még 100–100 Kr-t is adományoztak a lapnak.

Az 1911. év első számának címlapjáról lekerült a Gyermekvédelmi Liga feltüntetése, helyette a következőket írták: A Gyermek, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye az állam és a főváros támogatásával”. Itt kell megemlítenünk, hogy Budapest az évi segély fizetése mellett még úgy is támogatta a lapot, hogy 1910-ben megrendelte azt minden budapesti elemi iskola számára (148 példány). A főváros megkülönböztetett

⁸ A gyakrabban idézett lapok: *Leipziger Tagblatt*, *Der Volksbote Linz*, *Berliner Morgenpost*, *Vorwärts Berlin*, *Vossische Zeitung Berlin*.

⁹ Titkári jelentés. *A Gyermek* 1910. 302.

figyelme a lap iránt nem volt véletlen, hiszen Bárczy István (Budapest későbbi polgármestere), már 1903-tól támogatta a gyermektanulmányozás ügyét.

Az anyagi gondokon csak nehezen lesznek úrrá. 1911-től csak kéthavonta jelentethetik meg a lapot és az évi 30 ív helyett 25 ívre csökkentik terjedelmét.

1911 közepén új rovat tűnik fel a lapban, melynek neve: Tanácskozó. Célja, hogy a lap minél közvetlenebb kapcsolatba kerüljön olvasótáborával anélkül, hogy tudományos igényességéből engedne.

Ezt bizonyítja a szerkesztőségi bevezető: „Gyakran fordulnak hozzánk szülők, s hivatásos nevelők írásban és élőszóval, hogy a nevelés bizonyos körülírt eseteiben adjunk tanácsot vagy legalább felvilágosítást. Ez a körülmény végül is arra indított bennünket, hogy Tanácskozó cím alatt állandó rovatot nyissunk pedagógiai kérdések és feleletek számára. . . Célunk, hogy szolgálatot tegyünk vele a szülőknek, pedagógusoknak, s mindazoknak, akiknek gondjaira gyermek bizva van, tehát használjunk vele a gyermeknevelésnek. . . Lelkiismeretesen és komolyan fogva fel hivatásunkat, ismételjük, közvetlenül alkalmazandó tanácsot tőlünk ne várjon senki, csak tudományos leírásokat, útbaigazításokat.”¹⁰

Először a tükörrírásról, majd a balkezességről, s az ebből eredő problémákról, és az abnormis gyerekekről írnak ebben a rovatban, de egyre rövidebben, s a rovat lassanként el-elmarad az örökösen helyszűkével küszködő lapból, míg végül 1913-ban hivatalosan is bejelentik megszűnését.

1912-től a lap újra havonta jelenhetett meg, s ezzel a társaság túljutott az 1919-ig terjedő koszak legsúlyosabb anyagi válságán. Jelentősen megnőtt a lap terjedelme is, elérte az 528 oldalt, s a tartalomjegyzék is nagyon gazdag, változatos témájú tanulmányokat sorolt fel.

Érdekességképpen felsoroljuk az 1912-i teljes évfolyam értekezéseinek címeit, mert jól jellemzik a gyermektanulmányozók kutatásainak széles skáláját:

A mozgószínházak szerepe a nevelésben
A mozgóképek és a gyermek
A gyengelméjű gyermek emlékezete
Leányok idegessége
Az érzékszervek jelentősége a vakok oktatásában
Az iszákos gyermekek
A gyermek joga az iskolában
Az osztályozás eltörléséről
Egyéni oktatási rendszerek
Reformiskolák
Gyermektanulmányi és patronázs tevékenység az iskolák hatáskörében
Emlékeztetvizsgálatok
A kültelki gyermek lelki világa
A gyermek és a játék
A családi otthon mint a fejlődés alapja
A gyermek képviselete
Gyermektanulmányozás Oroszországban
Dickens gyermekalakjai

¹⁰ A Gyermek 1911. 150.

E tanulmányok közül kiemeljük *Nógrády László: A gyermek és a játék* című dolgozatát, mely részletesen ismerteti a kérdésre vonatkozó külföldi irodalmat is saját kísérleteinek eredményei mellett, sok táblázattal és statisztikai kimutatással szemléltetve.

Különös figyelmet érdemel *Nemes Lipót: A kültelki gyermek lelkivilága* című cikke. A lap fennállása óta ez az első olyan tanulmány, amely a világháború előtti nyomort, a tudatlanságot, a szegények sanyarú életkörülményeit vizsgálja, s amely kimerészkedik a főváros munkásnegyedeibe.

Két cikk is foglalkozik ebben az évben a mozi és a gyermekek kapcsolatával. Az első értekezés a Szemere utcai elemi iskola szülői értekezletén hangzott el, a másik a M. Gy. T. Pedagógiai Szakosztályának ülésén, és mindkettőt tanító írta. Míg az első cikk főleg a mozibajárás hátrányait emeli ki, s csak röviden említi meg annak esetleges hasznos voltát a tanításban, addig a következő számban megjelenő cikk már módszertani javaslatokat ad, hogyan lehet a földrajz, a természetrajz oktatásában jobban támaszkodni a gyermekek film élményeire. A mozi lelkes híveként mondja: „Comenius bizonyára örült volna, ha az ő primitív »festett világ«-a helyett ez a tökéletes mozgó világ állott volna rendelkezésére a gyermekek tanításánál és nevelésénél.”¹¹

1912 végén az értekezések után egy új rovat, a *Pedagógiai törekvések* cikkei jelentek meg. Ez az első olyan rovat, melynek rovatvezetőjét nemcsak az összevont tartalomjegyzékben, hanem számonként is feltüntették (Domokos Lászlóné szegedi tanítónő), s ebben a rovatban ír Nagy László is ezután a leggyakrabban. Idézzünk a szerkesztőség bevezetőjéből: „Ezen rovat megnyitásával korántsem akarunk a gyermektanulmányi alapról távozni, hanem a gyakorlati irány felé közeledni. Az újabb törekvések közül tehát csak azokat emlíjtük meg, amelyek a gyermektanulmánnyal összekapcsolhatók.”¹² Elsőként a rovatvezető és Nagy László cikke jelent meg a rovatban az „Alkottató tanítás”. illetőleg a „Pedagógia reneszánsza” címmel.

A lap hasábjain először tettek részletes említést a Társaság és a lap által kifejtett gyermektanulmányi propagandáról, mikor a következőket írják 1912-ben: „Éz évben az eszméink megvalósítása érdekében szükséges propagandát nagyobb mértékben vettük programunkba.”¹³

A Magyarországi Tudósítóban két cikk jelent meg a gyermektanulmányozásról és a Társaság működéséről, melyet 38 vidéki lap vett át, ez jól példázza azt, hogy milyen gyorsan terjedt az új tudomány népszerűsége, elsősorban A Gyermek című lapnak köszönhetően. Sikereiket látva ezt írják: „Folyóiratunk színvonalát és tartalmát – igaz ugyan, hogy nagy áldozatokba került – sikerült a Társaságnak annyira fejlesztenie, hogy elismerten legtartalmasabb hazai pedagógiai lapjaink egyike lett.”¹⁴ A népszerűséggel együtt nőtt a lap terjedelme is, már 33 ívet tesz ki a korábbi 30-cal szemben és ebben az időben 1600–1700 példányban adták ki (ilyen adatot eddig még nem közöltek) s ebből Budapest Székesfőváros már 250 példányt rendelt iskolái számára.

A szaklap a gyermektanulmány népszerűsítése mellett bátran vállalta oktatáspolitikai reformeszmék és módszertani javaslatok publikálását is. A korszak legégetőbb pedagógiai kérdései kerültek napirendre az 1913-as magyar gyermektanulmányi kongresszuson. Az

¹¹ A Gyermek 1912. 310–320.

¹² A Gyermek 1912. 427.

¹³ A Gyermek 1912. 430.

¹⁴ A Gyermek 1913. 206.

ott elfogadott tervek és javaslatok is jól példázzák azt, hogy a gyermektanulmányozók nem szakadtak el a mindennapi iskolai élet gondjaitól, a valós élettől, s hogy minden reformeszmét bátran támogattak. Az újság közölte az elfogadott javaslatokat, melyeket a Társaság felterjesztett az illetékes szakminisztériumoknak.

Idézzük ezt a kilenc javaslatot, mert kiválóan alkalmasak arra, hogy tükrözzék az akkori gondokat, az általános vagy szűkebb körre érvényes problémákat, melyek az 1910-es évek magyarországi oktatáspolitikáját jellemezték:

- a) alapítsanak gyermektanulmányi tanszéket a bölcsész, jogász és orvostanhallgatók részére;
- b) új tárgyként szerepeljen a középiskolák tantervében a neveléstan;
- c) a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium mintájára alapítsanak Országos Pedagógiai Szemináriumot;
- d) legyen iskolaorvos az ország minden iskolájában (az 1906-os törvény végrehajtásának követke-
lése);
- e) minden iskolának legyen konyhakertje, ahol tanulás mellett dolgozhatnak is a diákok;
- f) az iskolai alkotómunka fejlesztése érdekében rendezzenek kiállításokat a tanulók munkáiból;
- g) egy osztályban ne legyen több 60 tanulónál;
- h) a középiskolában az osztályismétlés helyett vezessék be a tárgyismétlést;
- i) a gyermekmenhelyeken a főorvos mellett legyen pedagógus is.¹⁵

A lapban a későbbiek során sajnos nem esik említés arról, hogy milyen visszhangot váltott ki ez a felterjesztés.

A folyóirat tartalmi gazdagodását jelzi, hogy a jogi szakosztály segítségével új rovatot indítanak az 1913. évi 6. számban *Jog és védelem* címmel, melyben a gyermekigazságszolgáltatás és a gyermekvédelem lélektani és pedagógiai kérdéseivel foglalkoznak. Ebben a rovatban közlik egy brassói törvényszéki bíró cikkét a bírák és pedagógusok együttműködéséről, Nagy László beszámolóját a brüsszeli nemzetközi gyermekvédő kongresszusról és Decroy előadását, amelyet a brüsszeli kongresszuson tartott. A rovat végig megőrizte magas szakmai színvonalát, s különösen az első világháború alatt kapott nagyobb teret a lapban.

Az első világháború kitörése a lap számára is a gondok megnövekedését jelentette. Ősszel egy összevont számmal fejezték be a VII. évfolyamot, 50 oldallal rövidebb terjedelemben.

Bár az eddigiek során nem tértünk ki a Társaság egyes szakosztályainak működésére, mivel ismertetésünk szorosán csak a lap bemutatására terjed ki, most azért említjük meg Nagy László országos adatgyűjtését, mert a témája rendkívül érdekes: „A háború hatása a gyermekekre” s mert maga a lap is közli az 1914 októberében végzett országos adatgyűjtés kérdőívét. Idézzük néhány kérdését: „Miért van most háború? Mi tetszett eddig legjobban a háború eseményeiből? Miért? Hogy fog végződni a háború? Miért?”¹⁶

1915-ben Nagy László felkérést kapott Németországból, hogy a Berlinben megrendezendő *Az iskola és a háború* c. kiállításon a magyarok is vegyenek részt. Bár ez a kiállítás később meghiúsult, talán nem érdektelen a megadott négy témakör bemutatása.

„Mit művelhetnek a tanulók (fiúk és lányok) közvetlenül a háború érdekében? Mit tudnak a különböző korú tanulók a háborúról? Miképpen világosíthatók fel a tanulók a

¹⁵ A Gyermek 1913. 361–363. – Részletesebben ld. *Köze* Sándor: Közoktatásügyi reformtörekvések az első világháború előtti években. (1910–1914). Tanulmányok a neveléstudományok köréből. Bp. 1959.

¹⁶ A Gyermek 1914. 549.

háborúról, s hogyan kelthető fel bennük belső érdeklődés a háború iránt, s a harcolókkal való együttérzés? Hogyan készíthető elő az ifjúság a reá váró katonai szolgálatra?”¹⁷

Ebben az évben Ballai Károly, a Gyermektanulmányi Múzeum titkára és Nagy László felkérte a tagokat, hogy gyűjtsék a 3–18 éves fiatalok háborús játékait, figyeljék meg és írják le, hogyan játszanak háborúsdit, és gyűjtsék össze a gyermekek háborús témájú verseit és rajzait. A felkérésre igen sok anyag érkezett be a szerkesztőségbe.

Érdeklődésként megemlítjük, hogy 1917-ben az adatgyűjtő szakosztály egy új felmérést készített elő, mivel szükségesnek látta számos körülmény megváltozása miatt a gyermek és a háború viszonyát újra megvizsgálni. A lap teljes terjedelmében közli a felméréshez kiadott VIII. sz. kérdőívet, melyet szintén Nagy László szerkesztett. A kérdések most már nemcsak a gyermekek háborús felfogásáról, de kenyérkereseti lehetőségeiről is tájékozódni kívánnak. Néhány a kérdések közül: „Miért harcolunk mi magyarok ebben a háborúban, a világháború mely eseményei tetszettek leginkább? Miért? Milyen békét óhajt? Mi készíti arra, hogy kenyérkeresettel foglalkozzék?”¹⁸

Nagy László végig nagyon fontosnak tartotta ezt a felmérő munkát, ezzel kapcsolatban ezt írja: „Mireánk a mostani nagy világesemények részeseire vár az a feladat, hogy ezeknek a gyermekekre és az ifjúságra gyakorolt hatását számba vegyük, hogy a hatásokat sorra felkutassuk és feljegyezzük s a neveléstudomány és az utánuk következő szülők és pedagógusok számára értékesítsük.”¹⁹

Hogy a háború mennyire átszötte a gyermektanulmányozók munkáját, azt az is mutatja, hogy ebben az évben a nyolc értekezés közül három foglalkozik a háborúval vagy annak hatásával.

Ebben az évben két új rovatot is indítanak *Gyógyító Pedagógia*, illetve *Gyermekirodalom* címmel. „Egyik sem jelent új feladatot társaságunk, s közlőnyünk számára . . . A gyógyító pedagógiával, miként eddig történt, ezután is orvosi, életani, lélektani, s főleg gyermektanulmányi alapon kívánunk foglalkozni . . . Gyermekirodalomról, s ennek termékeiről már többször hozott közlőnyünk cikkeket és ismertetéseket. Ezentúl rendszereesebbé válnak, s önálló rovatot fognak alkotni az irodalmi rovatokkal kapcsolatosan.”²⁰ Első alkalommal a megvakult katonák átképzésének lehetőségével foglalkozik a Gyógyító pedagógia c. rovat, később a megsüketült, megvakult és hibásbeszédűvé vált katonák problémáit vizsgálja, s e mellett új gyógypedagógiai műveket ismertet. A két rovatvezető, Berkes János és Vértes O. József folyamatosan biztosítják a rovat magas színvonalát.

Nógrády László a gyermekirodalmi rovat hasábjain először Móra Ferenc és Benedek Elek egy-egy könyvét méltatja, a későbbiekben pedig May Károly műveit bírálja több számon keresztül. Ez a rovat éveken át állandó figyelemmel kíséri a gyermekeknek írt könyveket és szigorú bírálat alá veszi tartalmukat, stílusukat és a felhasznált illusztrációs anyagot.

Az 1916. évi 5–6. szám már francia melléklet nélkül jelent meg, és indoklásul azt írják, hogy a háború miatt kénytelenek azt szüneteltetni. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy eddig a legnagyobb gondok, papírtakarékosság és rövidített számok esetében is gondosan ügyeltek arra, hogy idegen nyelvű rezümé ne maradjon el egyetlen számból sem.

¹⁷ A Gyermek 1915. 44–45.

¹⁸ A Gyermek 1917. 126.

¹⁹ A Gyermek 1915. 43.

²⁰ A Gyermek 1916. 91.

A lap 1917-ben ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját, és ebből az alkalomból jubileumi számot adtak ki. Gróf Teleki Sándor életrajzával és a tíz évfolyamban publikált jelentősebb tanulmányok és pedagógiai értekezések kivonatával. Az ünnepi számban Ballai Károly titkár 105 oldalon ismerteti az elmúlt 10 év alatt megjelent főbb cikkeket az alábbi témák szerint csoportosítva: a gyermek lelki fejlődése, a gyermek nyelve, a gyermek erkölcsi érzelme, a gyermek érdeklődése, a gyermek zenei élvezete, a gyermek képzelete, a gyermek és a mese, a gyermek és játéka, a gyermek emlékezete, a gyermek egyénisége, a gyermek intelligencia vizsgálata, a gyermek alkotásai, a gyermek és a háború.

Az 1918-as és 1919-es évfolyamokat egybe kötötték, mivel mindkét évben csökkentett terjedelemben és nagyon rossz papíron jelent meg a lap. 1918-ban fordult elő először, hogy helyhiány miatt többször elmaradt a német nyelvű rezümé, és egész évben összesen csak öt magyar cikket fordítottak le. Állandó gondjaikról így írnak: „Hihetetlen nehézségekkel küzd most különösen oly folyóiratnak kiadása, mely nincs valamely nagy vállalathoz kötve . . . különösen fáj a német melléklet mellőzése, amelyet pusztán a papírhiány miatt a jövő füzetben fogunk pótlólag közölni.”²¹

Az 1918. évi 7–8. szám már tükrözi a változó, forrongó társadalmi viszonyokat s egyre gyakrabban olvashatunk a régi rendszerre vonatkozó bíráló sorokat. A lap folyamatosan beszámol a Társaságon belül megalakult közoktatási reformbizottság üléseiről, a Nagy László által kidolgozott programtervezetről és az arról folytatott vitáról.

A XIII. évfolyamot (1919. év) csak 1920 elején jelentetik meg, különösebb indoklás nélkül. Nyilvánvaló azonban, hogy a Társaság és a szerkesztőség oly sok tagja kapcsolódott be aktívan az 1919-es eseményekbe, hogy a lapszerkesztési feladatok háttérbe szorultak. Mivel a borítón már sem az elnöktársak, sem a hét főből álló szerkesztőbizottság tagjai nincsenek feltüntetve, csak Nagy László neve szerepel mint szerkesztő, elképzelhető, hogy egyedül rendezte sajtó alá az év közben összegyűlt anyagot. Az egész 1919-es kötet csak 2 számból, 275 oldalból áll, a második számban közölték *Nagy László* „*A magyar közoktatás reformtervezete*” c. dolgozatát. Cikkünk terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy elemezzük ezt a reformtervezetet, melyet a Társaság több vita után elfogadott.²²

Az utolsó szám meglepetéssel szolgál, mert a német nyelvű melléklet mellett angol nyelvű rezümé közlését is megkezdik, bár a franciát a háború befejeztével nem folytatták anyagi nehézségekre hivatkozva. „Az angol melléklet útján az észak-amerikai pedagógiai, pszichológiai körökkel és laboratóriumokkal és az amerikai magyarokkal is kapcsolatot akarunk létesíteni.”²³

*

Mind a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, mind A Gyermek című lap mindent megtett megalapítása óta azért, hogy bekapcsolódjon a nemzetközi tudományos életbe, s elmondhatjuk, hogy ezt a törekvést nagyon hamar siker koronázta. Egy Lipmann és Stern

²¹ A Gyermek 1918. 435.

²² Nem vállalkozhatunk arra sem, hogy az 1919. évi két számban megjelent személyi hírek alapján nyomon kövessük a lap munkatársainak tevékenységét a Tanácsköztársaság ideje alatt, illetve értékeljük az utolsó számban napvilágot látó öngazoló, mentegetőzésnek tűnő magyarázkodásokat.

²³ A Gyermek 1919. 244.

szerkesztette német kiadvány alapján a lap tudósít arról, hogy a világon az 1910-es években 81 folyóirat foglalkozik időnként gyermektanulmányozással és összesen tíz a kizárólagosan gyermektanulmányi cikkeket közlő lapok száma. A német könyv egy külön fejezetben ismerteti a magyar újságot, mivel ez az egyik legterjedelmesebb a tíz szaklap közül.

A külföld elismerését jelentette az is, hogy az 1911 augusztusában rendezett brüsszeli nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus bizottsága három magyar tudóst is felkért, addigi tudományos munkásságának ismeretében, előadások tartására. Ez a kongresszus több szempontból is nagy nemzetközi sikert hozott a magyar tudósoknak: „Általánosan elismerték a magyarok úttörő és irányokat kijelölő eredményes munkáját, s a második nagygyűlésen díszelnökséget juttattak Nagy Lászlónak, a magyarok képviselőjének. Fölmerült az az óhaj, hogy az 1915-ös nemzetközi gyermektanulmányi kongresszust Budapesten tartsák, ennek azonban a magyarok, minthogy felhatalmazásuk nem volt rá, nem felelhetek meg.”²⁴

A lap idegen nyelvű rezüméi is jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarul megjelenő tanulmányok külföldön is ismertté váljanak. Németországban Nagy László neve lett rövid időn belül ismert és igazi tudományos elismerést jelentett, mikor műve „A gyermek érdeklődésének lélektana” a neves német tudós Meumann kiadásában megjelent németül. „Első esetben történt, hogy magyar gyermektanulmányi mű, sőt tegyük hozzá, magyar tudományos pedagógiai mű német nyelven is megjelent.”²⁵

A testvérlapokkal is gyümölcsöző volt a kapcsolat, a cseh Pedagógiai Szemle ismertette a magyar gyermektanulmányi eredményeket, átvett A Gyermekekből néhány cikket. 1910-ben először adott hírt A Gyermekekre orosz pedagógiai mozgalmakról, mikor ismertették az Orosz Kísérleti Pedagógiai Társaság tervezett első országos kongresszusának témáit. 1912-ben Répay Dániel tanítóképző intézeti tanár egy hosszú, 2 számon át közölt cikkben részletesen elemezte a gyermektanulmányozás helyzetét Oroszországban, s ennek kapcsán bemutatta a szakma jelentős orosz tudósait is. Később Nagy László és Répay Dániel is meghívást kap oroszországi előadás tartására, s bár a kiutazás megghiúsul, a két előadás anyagát kiküldik.

Az angol gyermektanulmányi társaság lapkiadó vállalata rendszeres lapcserére lépett a magyar társasággal.

Összegezve megállapítjuk, hogy a magyar gyermektanulmányozók külföldi szereplését és magyar kiadványaikat, elsősorban szaklapjukat mindig osztatlan elismerés és siker kísérte. Látványosabb és gyorsabb sikereket arattak külföldön, mint itthon, de a kitartó szorgalmas kutató és szervező munka, és A Gyermekekre hasábjain ill. számos más saját kiadványban folytatott propaganda munka végül Magyarországon is meghozta gyümölcsét, s lassan az itthoni tudományos körök is kezdték elfogadni az új tudomány, a gyermektanulmányozás létezését.

A fenti vázlatos áttekintés alapján elmondhatjuk, hogy A Gyermekekre című lapot olyan időszakban indította útjára a Társaság, mely itthon és külföldön egyaránt alkalmas volt az új reformeszmék, az új kialakuló tudomány, a gyermektanulmányozás tanainak befogadására. Bár a lap élén valóban csak egyetlen újságszerkesztéshez értő ember állt, Nagy

²⁴ A Gyermekekre 1911. 316.

²⁵ A Gyermekekre 1912. 329.

László felelős szerkesztő, sikerült a lapkiadás mindennapos munkájához olyan segítőtársakat találnia, akik éveken át lankadatlan szorgalommal írták a cikkeket a lap hasábjain és később egy-egy rovat szakszerű vezetését vállalták kezdetben ingyen, és később is csak minimális tiszteletdíjért.

A lap első periódusának (1907–1919) rövid és vázlatos áttekintése után megállapíthatjuk, hogy A Gyermek című szaklap cikkeinek tartalma, gazdag választéka és szakszerű szerkesztése minden tekintetben megfelelt a század első évtizedeiben Magyarországon megjelenő tudományos lapok színvonalának és sikerét bizonyítja az a tény, hogy igen rövid idő alatt ismertté és népszerűvé vált hazánkban, s határainkon túl is rangot vívott ki magának.